

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ПСИХОМОТОРИКИ В РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Необхідність поглиблення знань про психомоторний розвиток дитини впливає з широкого переліку питань, які розв'язуються віковою та спеціальною психологією. Серед них проблема дослідження формування перцептивно-когнітивного і психомоторних функцій у дітей молодшого шкільного віку займає виняткове за своєю значущістю місце, оскільки діти починають навчатись і вимагають найбільш уважного і пильного ставлення до оптимізації їх всебічного психофізичного розвитку.

У дітей з особливими потребами спостерігаються суттєві відхилення в стані пізнавальної сфери та в стані психомоторики і вони виступають важливими компонентами в структурі дефекту в розумово відсталих дітей. При когнітивній дефіцитності в наслідок порушення аналітико-синтетичної функції кори мозку виникають утруднення формування складних, точних рухів, програмування та регуляції моторних дій.

Важливого значення для соціуму і реалізації особистісного потенціалу розумово відсталої дитини має надання своєчасної медико-психолого-педагогічної допомоги дітям з обмеженими пізнавальними можливостями, які тепер складають певний значущий відсоток у контингенті дітей з вадами психофізичного розвитку. За статистичними даними по Україні рівень дітей з вадами інтелекту складає показник у 22%, за даними інтернатів та спеціальних навчальних закладів нараховується більше семи тисяч розумово відсталих школярів [1].

Пізнавальна діяльність дитини, що складається з когнітивних та емоційно-чуттєвих схем, включає інтегративну просторово-часову схему тіла. Слід підкреслити наявність з ранніх етапів онтогенезу тісного взаємозв'язку становлення когнітивних і психомоторних функцій дитини, які відіграють провідну роль в її подальшому психічному розвитку; певні етапи індивідуального розвитку мають характерні вікові особливості формування психомоторних дій. Одна з цих особливостей – домінуюча роль моторного компоненту сприйняття, який завдяки взаємозв'язку макро- та мікромоторики, обумовлює можливість функціонування всіх сенсорних каналів тіла дитини.

Саме схема тіла органічно сприймається дитиною в ході розвитку психомоторики і пізнавальних процесів. Отже, у системі різних видів відчуття, які дають основу для розвитку розумової діяльності дитини (зір, слух, дотик, смак, температура) саме м'язові відчуття мають провідне значення в становленні перцептивно-когнітивних функцій на різних етапах онтогенезу, бо вони є тією внутрішньою динамічною інтуїтивною особливістю, що допомагає пізнавати світ всіма ділянками тіла.

Аналізуючи принцип розвитку в психології, Бернштейн Н.А. зазначав: "*Психіка формується у дитини*". Це закономірно, оскільки на перших етапах онтогенезу характерною ознакою розвитку є його синкретичність, коли психіка та моторика перебувають у нерозривній єдності (П.Ф.Ведезі, Л.С.Виготський.). Оцінка розвитку дитини раннього та молодшого шкільного віку, у зв'язку з цим визначається саме за показником психомоторного розвитку, а не окремих процесів та функцій, як це відбувається вже в більш старшому віці, коли вони поступово відособлюються один від одного та отримують відносну самостійність [2].

Дослідження психомоторики в пізнавальній діяльності дозволяють дійти висновку що психомоторна дія створює умови для становлення різних форм розумової активності, які забезпечують функціонування наочно-дійової, наочно-образної і поняттєвої форм мислення, а також реалізацію відповідних розумових операцій.

Актуальність пошуку об'єктивних параметрів оцінки психомоторних якостей у розумово відсталих учнів не викликає сумнівів, оскільки вони виступають критеріями валідної діагностики їх психофізіологічного статусу, яка може використовуватися в двох основних напрямках оцінка психомоторного і перцептивно-когнітивного розвитку дітей з вадами інтелекту на різних етапах онтогенезу; визначення ефективності проведення патогенетичної орієнтованої терапії при корекційно-розвиваючому навчанні.

Здійснити та спростувати кожної дитини, як суб'єкта виконання рухів є індивідуалізованими характеристиками її особистості, тому термін "психомоторні якості", відзеркалює єдність нейропсихологічних і психологічних механізмів психомоторики, а прості рухові акти, сенсорні порогові швидкості, які добре підлягають вимірюванню об'єктивно характеризують індивідуальну рухову активність дітей.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі відображені результати досліджень, які висвітлюють різноманітні питання, пов'язані з психомоторним розвитком розумово відсталих дітей, але проблема дослідження стану психомоторики в дітей обмеженими пізнавальними можливостями залишається недостатньо розробленою, як у теоретичному так і в практичному відношенні [4].

Мета дослідження: дослідження стану психомоторних функцій у розумово відсталих молодших школярів з урахуванням їх нейропсихологічних особливостей.

Для досягнення поставленої вирішувались наступні завдання:

1. Дослідити стан психомоторних функцій у розумово відсталих школярів на підставі визначення їх психомоторних якостей у порівнянні зі здоровими однолітками за показниками успішності виконання психомоторних тестів.

2. Здійснити комплексну нейропсихологічну діагностику стану вищих психічних функцій молодших школярів з вадами інтелекту і оцінити ступінь порушень провідних складових психомоторики у даного контингенту дітей в порівнянні зі здоровими учнями.

3. Запровадити співставлення стану психомоторного розвитку у молодших школярів з вадами інтелекту і здорових учнів відповідного віку.

Метрична шкала для дослідження стану моторної активності в дітей та піддітків М.І. Озерського [5].

Зазначена вище методика була обрана для оцінки стану психомоторних функцій у дітей експериментальної і контрольної груп. У методиці М.І. Озерського використовуються завдання, які допомагають визначити рівень психомоторного розвитку дитини і одночасно ці тестові завдання сприяють корекції порушень психомоторики у розумово відсталих молодших школярів.

Були виділені такі завдання, які з віком ускладнюються на загальній основі та надають змогу визначити хід психомоторного розвитку всередині кожного з цих діагностичних комплексів, а саме: стояння на одній нозі; стрибки на обох ногах; стрибки на одній нозі; сходження на драбину; ловля та кидання м'яча; перенесення склянки з водою; підтягування на руках; мимічні рухи; окремі тести.

Експериментальне дослідження стану психомоторики здійснювалось у розумово відсталих молодших школярів та в однолітків молодших школярів без вад психофізичного розвитку. Для проведення дослідження було обрано дві групи дітей. Експериментальну групу склали учні 2-3 класів спеціальної загальноосвітньої школи № 2, м. Херсона у кількості 20 чоловік, віком від 9 до 13 років. Контрольну групу зіставили учні 3 класу загальноосвітньої школи №1 м. Цюрупинська у кількості 20 чоловік, віком 9-12 років.

Оцінка результатів проводиться згідно з критеріями, які визначені в методиці. Рівень моторної активності в ході спостереження під час занять визначається за якістю та швидкістю виконання запропонованих вправ. Потрібно уточнити дату народження дитини, дослідження починається з тестів які відповідають її віку; (починаючи з повних шести місяців при визначенні віку в рахунок необхідно додавати зайвий рік). Респондент повинен виконати всі завдання відповідно до свого віку результат виконаного тесту оцінюється в 1 бал. У разі, коли завдання виконується дитиною частково ставиться оцінка 0,5 бала. При не виконанні дитиною хоча б одного тесту відповідно до свого віку слід переходити до тестових завдань молодшого віку. Таким чином поступово відбувається зниження за шкалою, і респондент наразі виконує всі запропоновані завдання. За успішного виконання всіх тестових завдань можна запропонувати дитині тестові завдання, які відповідають більш старшому віку.

Підрахунок відбувається наступним чином за рахунок береться той вік за шкалою, на котрий респондент виконав всі завдання. До цього віку додаємо суму балів, отриману при виконанні тестів для інших вікових періодів. Кожний бал дорівнює 2 місяцям; 0,5 бала – одному місяцю;

Щодо схеми адаптованого нейропсихологічного дослідження [3].

Обрана схема спрямована на реалізацію комплексної нейропсихологічної діагностики, а саме дозволяє оцінити стан перцептивно-когнітивних функцій і психомоторної якості у молодших школярів. Вона включає проби і тести, здатні виявляти порушення практики: кінстетичний праксис (виконання за зоровим зразком, виконання за тактильним відчуттям, виконання за тактильним відчуттям, перенесення поз); просторовий праксис; динамічний праксис (зміна трьох положень кисті, виконання графічної проби, реципронна координація); стереогнозис; письмо; малюнок та малювання.

Нейропсихологічне обмеження дітей за обраними блоками проводилося при виконанні вправ, як правою так і лівою рукою (діагностика рухових навичок правої та лівої рук).

Для дослідження були заготовлені спеціальні картки, за допомогою яких визначається стан зорового сприйняття; використовувалася набір предметів для дослідження тактильного сприйняття; а також чисті аркуші паперу або анкети, ручка, олівець.

Використана методика адаптованого нейропсихологічного дослідження має дещо скорочену (в порівнянні із загальноприйнятою методикою А. Р. Лурія)

схему обстеження, придатну для використання у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Методика надає можливість визначити наявність локального функціонального порушення в різних відділах кори великих півкуль головного мозку (лобних, скроневих, тім'яних, потиличних), а також вказати сторону локалізації ураження.

Таким чином, обробка результатів нейропсихологічного дослідження будується не лише на констатації, а ще й на встановленні певного симптомокомплексу при вогнищевих ураженнях нейроструктур кори головного мозку, що дозволяє відокремити основний дефект який лежить в основі визначаємих порушень (ВПФ) вищих психічних функцій дитини.

Протягом 2009-2010 навчального року було проведено експериментальне дослідження за метричною шкалою М.І.Озерського для визначення психомоторних якостей у розумово відсталих учнів 2-3 класів у спеціальній школі й у здорових однолітків. Здійснено порівняльний аналіз психомоторних якостей у розумово відсталих учнів і в дітей контрольної групи без вад інтелекту, його результати представлені на (рис. 1).

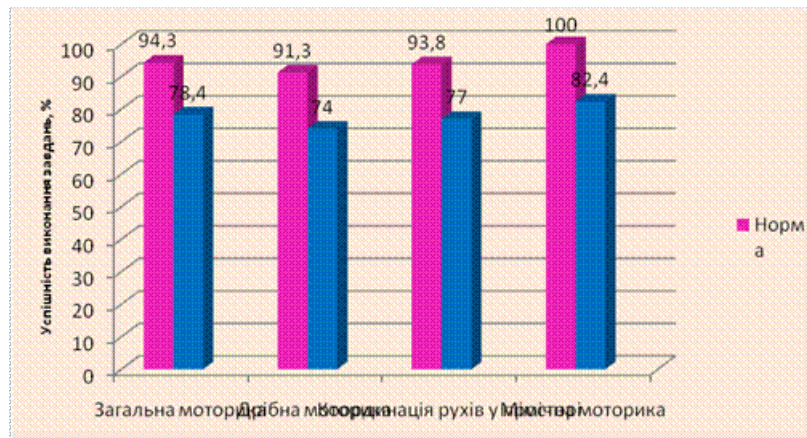

Рис. 1. Показники успішності виконання психомоторних тестів у розумово відсталих молодших школярів і учнів контрольної групи

Порівняння середніх показників успішності виконання завдань щодо оцінки стану загальної моторики, дрібної моторики, координації рухів у просторі та мімічної моторики в експериментальній і контрольній групах молодших школярів показало зниження успішності виконання всіх тестів у розумово відсталих учнів. Так якщо абсолютна більшість здорових дітей успішно виконувала завдання за тестами оцінки загальної моторики що склала – 94,3%, дрібної моторики – 91,3%, координації рухів у просторі – 93,8%, та відповідно мімічна моторика – 100%, то успішність виконання завдань молодшими школярами з вадами інтелектуального розвитку була не високою і зіставила за вище зазначеними тестами такі дані; загальна моторика – 78,4%, дрібна моторика – 74%, координація рухів у просторі – 77%, та відповідно мімічна моторика – 82,4%.

Аналіз отриманих результатів за порівнянням двох груп (рис.1). Показники успішності виконання психомоторних тестів у розумово відсталих молодших школярів і учнів контрольної групи, показало зниження успішності виконання тесту в цілому у розумово відсталих учнів – 78,8%, контрольної групи учнів – 94,8%. Необхідно зазначити що відставання за окремими різновидами психомоторики у розумово відсталих учнів у порівнянні зі здоровими однолітками виявилось достатньо рівнозначним. Узагальнення середніх показників успішності виконання всіх тестових завдань, які оцінювали стан психомоторних функцій у обстежених дітей дозволило визначити що в цілому успішність виконання запропонованих тестів у розумово відсталих учнів – 78,8% у той час як у контрольній групі молодших школярів успішність виконання запропонованих завдань на дослідження стану психомоторних функцій склала - 94,8%.

Виходячи з проведеного порівняльного аналізу, слід відзначити що психомоторні якості у розумово відсталих учнів є недостатньо розвиненими і вони відстають від здорових дітей за рівнем психомоторного розвитку.

Схема адаптованого нейропсихологічного дослідження; дозволила оцінити стан психомоторних функцій розумово відсталих учнів 2-3 класів та здорових однолітків без вад інтелекту. Порівняння середніх показників успішності виконання завдань що до оцінки стану за такими функціями як; кінестетичний праксис (виконання за зоровим зразком, виконання за тактильним відчуттям, виконання за тактильним відчуттям, перенесення поз); просторовий праксис; динамічний праксис (зміна трьох положень кисті, виконання графічної проби, реципрокна координація); стереогнозис; письмо; малюнок та змальовування представлені в рис. 2.

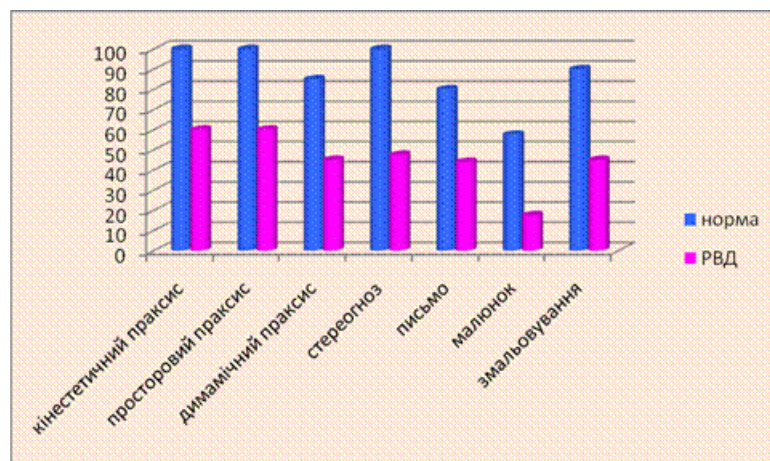

Рис. 2. Показники Успішності виконання нейропсихологічних тестів з учнями контрольної та експериментальної груп у %

Успішність виконання завдань контрольної групи учнів була достатньо високою і відповідно склала: кінестетичний праксис – 100%; просторовий праксис – 100%; динамічний праксис – 85%; стереогноз – 100%; письмо – 80%; малюнок – 57,5%, змальовування – 90%.

Оцінка виконання відповідних завдань учнями з вадами інтелекту за вище зазначеними нейропсихологічними тестами була суттєво низькою в порівнянні зі здоровими однолітками та відповідно склала: кінестетичний праксис – 60%; просторовий праксис – 60%; динамічний праксис – 45%; стереогноз – 47,5%; письмо – 44%; малюнок – 17,5%, змальовування – 43%. Як видно з (табл. 1) зниження успішності виконання завдань за різними видами нейропсихологічного тестування було аналогічним.

Узагальнення успішності виконання нейропсихологічних тестів всіх шести вище зазначених дозволило встановити що в цілому успішність виконання завдань розумово відсталими молодшими школярами зіставила – 48,5%, в той час як здорові діти контрольної групи мали значно більшу успішність виконання запропонованих нейропсихологічних тестів процент якої в цілому склав – 90,6%.

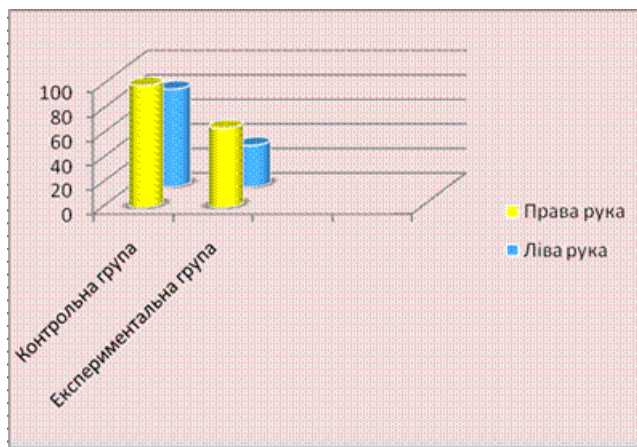

Рис. 3. Рівень успішності виконання завдань адаптованої нейропсихологічної методики учнями контрольної та експериментальної груп %

Також було встановлено що успішність виконання нейропсихологічних тестів розумово відсталими учнями зіставила -65,3% для правої руки, та -36,4% для лівої, в той час як учні контрольної групи успішно виконали практично всі завдання, утруднюючись лише у здійсненні окремих дій лівою рукою (реципрокні координації, змальовування зі зразка та графічна проба).

Доречно було виділити окремі категорії завдань проведення нейропсихологічного дослідження були виділені окремі категорії завдань, при виконанні яких розумово відсталі учні зазнавали значних труднощів, до цієї категорії відноситься проба на реципрокні рухи (обстеження динамічного праксису); під час виконання цієї проби учні відчували найбільші труднощі в момент переключення рухів, (збивалися з ритму, плутали положення та не виявляли синхронності). Якщо в контрольній групі успішність виконання проби на реципрокні рухи обома руками зіставила 100, то показники успішності виконання даної проби розумово відсталими учнями становлять для правої руки – 40%, а для лівою – 15%. У контрольній групі успішність виконання даної проби обома руками – 100%.

До категорії завдань, що викликали утруднення, також відносяться графічні проби, оскільки вони передбачають не лише виконання точних геометричних малюнків за вказаним зразком, але ще й дотримання відповідних часових обмежень. У розумово відсталих учнів 2-го класу успішність виконання графічної проби склала 54% для правої руки, 7% - для лівої руки. Учні контрольної групи мали незначні утруднення при виконанні графічних проб тільки лівою рукою (успішність зіставила – 40%). Слід зазначити, що діти з обмеженими пізнавальними можливостями проявляли низку успішності при виконанні такої категорії завдання як змальовування.

Необхідно звернути увагу на те що наявність значних труднощів відносилася до тієї категорії завдань які дозволяли оцінити стан динамічного праксису в розумово відсталих молодших школярів.

Отримані результати при нейропсихологічному обстеженні свідчать про недостатній рівень розвитку точних рухів та недостатню швидкість письма у розумово відсталих молодших школярів. У здорових дітей з нормальним рівнем інтелектуального розвитку зниження успішності виконання завдань пов'язано виключно з недостатніми функціональними можливостями лівої руки, яка в них не є ведучою і, відповідно, не тренується у виконанні складних рухових дій.

Порівняння успішності виконання психомоторних проб учнями експериментальної і контрольної груп підтверджують як відставання розумово відсталих дітей від здорових однолітків, так наявність позитивної динаміки рівня психомоторного розвитку з віком.

Таким чином аналіз отриманих результатів нейропсихологічного обстеження розумово відсталих учнів молодших класів і здорових однолітків надає можливість здійснити якісну характеристику рівня відставання психомоторного розвитку у дітей з вадами інтелекту.

Результати власних досліджень свідчать про тісний взаємозв'язок рухової та розумової активності в діяльності дітей молодшого шкільного віку, який має певні особливості та закономірності його індивідуального прояву. Розумово відсталі молодші школярі, в яких провідну роль відіграє наочно-дійове відображення дійсності, виконують психомоторні дії зі значно меншою успішністю в порівнянні зі здоровими однолітками. Беззаперечним є те що психічно розумово відхилена а також соматична слабкість, яка нерідко притаманна дітям з порушеннями перцептивно-когнітивної сфери, відіграють значну роль у психомоторному розвитку дітей, що вказує на необхідність його оптимізації з метою корекції порушень інтелектуальної сфери у розумово відсталих молодших школярів.

Висновки.

1. На підставі порівняльного аналізу стану психомоторних функцій у розумово відсталих школярів і їх здорових однолітків, слід дійти висновку про недосконалість психомоторних якостей у дітей з обмеженими пізнавальними можливостями що підтверджується низькою успішністю виконання ними психомоторних тестів.

2. Комплексна нейропсихологічна діагностика стану вищих психічних функцій молодших школярів з вадами інтелекту дозволила встановити зниження рівня їх психомоторного розвитку в порівнянні зі здоровими однолітками і надати якісні характеристики що до стану дифіцитарності психомоторики за даними нейропсихологічного тестування.

3. Запроваджений порівняльний аналіз психомоторних якостей і таких важливих складових психомоторики, як кінестетичний праксис, просторовий праксис, динамічний праксис, стереогноз, письмо, малюнок, змальовування у молодших школярів з розумовою відсталістю і без вад інтелекту свідчить про наявність тісного взаємозв'язку між моторною активністю і розумовою діяльністю дитини що вказує на необхідність оптимізації психомоторного розумово відсталих школярів з вадами інтелекту з метою покращення стану їх пізнавальної сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар В. Інтерпретація еволюції спеціальної освіти / Бондар В. // Дефектологія. – 2004. – №1. – С. 2-4.
2. Вивчення моторної функції молодших дошкільників // Дефектологія. – 2004. – №6. – С. 44-47.
3. Кисова В.В. Практикум по спеціальній психології / В.В. Кисова, І.А. Конєва. – СПб.: Речь, 2006. – 352с.
4. Роговик Л.С. Весело, без остраху. Індивідуальний підхід до навчання рухів через розвиток психомоторики / Л.С. Роговик // Дошкільне виховання. – 2000. – №1. – С.26-28.
5. Роговик Л.С. Психомоторика: практикум / Л.С. Роговик. – К.: Главник, 2005. – 72 с.

Подано до редакції 21.06.2010

РЕЗЮМЕ

Стаття – спроба розкрити проблему психомоторного розвитку дитини з вадою розумового розвитку. У статті наголошується на актуальності й важливості моторики у повсякденному житті дитини, необхідності всебічного обстеження, а також корекційної роботи у цій сфері.

Ключові слова: загальна і дрібна моторика, координація рухів, диференціація рухів, вища нервова діяльність, психофізичний розвиток.

Я.В. Шевцова

ИССЛЕДОВАНИЕ ПСИХОМОТОРИКИ УМСТВЕННО ОТСТАЛЫХ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

РЕЗЮМЕ

Эта статья – попытка раскрыть проблему психомоторного развития ребенка с изъёмом умственного развития. В статье акцентируется внимание на актуальности и важности психомоторики в повседневной жизни ребенка, необходимости всестороннего изучения, а также коррекционной работы в этой сфере.

Ключевые слова: общая и мелкая моторика, координация движений, дифференциация движений, высшая нервная деятельность, психофизическое развитие.

Y.V. Shevtsova

RESEARCH OF PSYCHOMOTORICS OF BACKWARD CHILDREN

SUMMARY

The article analyzes the problem of developing psychomotorics of backward children. Particular attention is paid to actuality and importance of psychomotorics in everyday life of a child, necessity of thorough study, as well as correcting work in this sphere.

Keywords: general and fine motility, coordination of movements, differentiation of movements, higher nervous activity, psychophysical development.
